

TEISĖS ATITIKTIES VALDYMO SISTEMŲ TEISINIS REGULIAVIMAS UŽKERTANT KELIĄ KORUPCIJAI IR JŲ VAIDMUO NUSTATANT JURIDINIŲ ASMENŲ BEI JŲ VADOVŲ CIVILINĘ IR BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ

Iłona TAMELĖ

Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo akademija Policijos veiklos katedra
Telefonas +37062336445, El. paštas ilonatom@mrni.eu
ORCID ID: 0000-0002-7019-7254

DOI: 10.13165/PSPO-21-28-05

Anotacija. Korupcijos žala valstybės ekonomikos plėtrai yra neginčijama ir kartu sunkiai apibrėžiama, nes ji sklinda paslapčia, ir tik jos pasekmės išnyra į paviršių. Šešėlių korupcijai suteikia viešojo ir privataus sektoriaus organizacijų, būtinų šiuolaikinės visuomenės funkcionavimui, vidinės ir tarporganizacinės procesų grandinės – jeigu jos yra netinkamai sudėliotos ir prižiūrimos. Žiūrint iš bendrinių valstybės interesų perspektyvos, galima teigti, kad korupcija kelia grėsmę normaliam jos funkcionavimui. Kova su korupcijos reiškiniais turi būti vienu iš pagrindinių valstybės uždavinių, siekiant užtikrinti viešąjį saugumą, todėl Lietuva priima tam tikrus įstatymus ir programas, pvz., Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programa 2015–2025 m. Tačiau jų realizavimas reikalauja „intensyvių visapusiškų ir ilgalaikių kovos su korupcija kampanijų“, kaip tai nurodė 2020 m. Ekonominės laisvės indekso sudarytojai (žr. žemiau). Taigi, straipsnio autorė pateikia hipotezę, kad viena iš veiksmingų priemonių kovoje su korupcija yra pavienių viešų ir privačių organizacijų, kaip vienos visuomenės procesų grandinės dalių, vadovų atsakomybės už organizacijos riziką, tai pat ir korupcinių rizikų, valdymą įteisinimas.

Straipsnio tikslas yra parodyti, kad, pirma, teisės atitikties valdymo sistemos tampa privalomomis elgesio taisyklėmis vis didesniai skaičiui žmonių, sukurdamos naują reguliavimo sferą, standartų rinkinį, papildantį tradicines normatyvines sistemas, tokias kaip įstatyminė teisė, o, antra, baudžiamosios teisės požiūriu teisės atitikties valdymo sistemos tampa svarbia įmonės nusikaltimų, įskaitant korupciją, prevencijos priemone, galinti padėti atskirti, kam panaikinti ar sušvelninti juridinių asmenų ir jų vadovų civilinę ar baudžiamąją atsakomybę dėl netinkamos įmonės priežiūros ir kontrolės.

Siekiant šio tikslo, buvo atliktos teisinių dokumentų ir mokslinės literatūros analizė, panaudoti alternatyvų ir loginės analizės bei atskirų šį klausimą reglamentuojančių teisinių normų palyginimo metodai.

Straipsnyje pristatoma Vokietijos praktika, taikanti prevencines priemones, užtikrinančias efektyvų viešojo ir privataus sektoriaus dalyvių darbą: teisinis reikalavimas implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas įmonėje, siekiant minimizuoti su korupcija susijusias rizikas, bei iš to kylanti juridinių asmenų ir jų vadovų atsakomybė dėl netinkamos priežiūros, taip pat aptartas klausimas, kad Lietuvoje egzistuoja panašios teisinės galimybės formuoti tokią praktiką. Atsižvelgiant į Vokietijos ir tarptautinį patirtį, Lietuvos teisės aktų leidėjui siūloma apsvarstyti galimybę dėl įstatymų projektų, susijusių su skaidrumo viešajame ir privačiame sektoriuje nuostatomis, įpareigojančiomis tiesiogiai per įstatymus ar teismų praktiką reikalauti įsteigti teisės atitikties valdymo sistemas organizacijoje, siekiant sumažinti riziką, įskaitant ir su korupcija susijusią riziką, ir tuo užtikrinti priežiūros ir kontrolės funkcijas, bei numatyti vadovo atsakomybę už tokių sistemų neimplementavimą ar nepakankamą įmonės priežiūrą.

Pagrindinės sąvokos: korupcija, korupcijos prevencija, teisės atitikties valdymo sistemos, teisinis reguliavimas, vadovų ir juridinių asmenų atsakomybė.

„Dažnai tie, kurie nieko nedaro, daro irgi neteisybę. Tas, kas nedraudžia neteisybės, kai gali - tas liepia“.

Markas Aurelijus

Įvadas

Apie korupcijos sampratą galime kalbėti iš įvairių mokslų pozicijų (ekonomikos ir valdymo, teisės, sociologijos ar kriminologijos) arba pažvelgti per tarptautinės ir įvairių nacionalinių teisės sistemų prizmes. Šiais klausimais turime aibę nuomonių, pozicijų, koncepcijų ir net teorijų (plačiau žr. Šatienė, 2009). Tačiau galima vieningai sutarti (žiūrint iš bendrinių valstybės ir visuomenės raidos interesų perspektyvos), kad korupcija visomis savo formomis yra žalinga šalies ir tarptautinei ekonominei plėtrai. Neigiamos pasekmės gali būti jaučiamos ir daugelyje kitų visuomenės sričių, tokiose kaip bendra gyvenimo kokybė, švietimas, sveikatos apsaugos sistema, politinių institucijų veikimas, teisinės valstybės užtikrinimas, aplinkos apsauga; visuomenėje gali formuotis demokratinų vertybių nevertinimas, visko leistinumą ir nebūdžiamumą jausmas. Tai net gali turėti įtakos šalies politiniam stabilumui ir viešajam ar nacionaliniam saugumui (plačiau žr. Chêne, 2014; OECD, 2015; Heldman, 2017; Sullivan, 2006). Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija 2015–2025 metų programoje (Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo) korupcija apibūdinama kaip viena iš nacionalinių grėsmių valstybei, o Nacionalinio saugumo strategijoje, 18 straipsnyje, tarp kitų Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo politikos prioritetų ir ilgojo ir vidutinio laikotarpių uždavinių išvardintas - viešojo saugumo stiprinimas, kas apima organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos keliamų grėsmių visuomenės saugumui, valstybės ekonominiam ir politiniam gyvenimui mažinimą. Tam Lietuva yra užsibrėžusi sau tikslą įgyvendinti kompleksines kovas su korupcija ir korupcijos prevencijos priemones, orientuotas į skaidrumą ir atsakomybės viešajame sektoriuje didinimą, teisėkūros ir sprendimų viešumą, nereikalingo reglamentavimo šalinimą, tobulins korupcijos nusikaltimų tyrimo ir sankcijų taikymo priemones (Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo).

Taip pat Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2021-2023 metų strateginiame veiklos plane (Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2021-2023 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2021 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. I-42) pabrėžta, kad korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų tyrimas yra ir prokuratūros prioritetinė veiklos sritis, ir ji savo ruožtu dalyvauja įgyvendinant Lietuvos Respublikos nacionalinę kovą su korupcija 2015-2025 metų programą. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, straipsnis prisidės prie užsibrėžtų tikslų ir valstybės prioritetų ir pristatys naują kovos su korupcija veikų kontrolės ir prevencijos sistemos modelį, apimančią ne tik viešąjį, bet ir privatų sektorius.

Vis dėlto iškyla klausimas, jei korupcijos žala yra akivaizdi ir visiems suprantama, tai kodėl tokie reiškiniai egzistuoja net šalyse, turinčiose ilgą demokratijos tradicijas ir dešimtmečius ar šimtmečius funkcionuojančią rinkos ekonomiką? Vienareikšmiško atsakymo į šį klausimą neturime. Tarp veiksnių, lemiančių tokią situaciją, galima būtų paminėti ir pereinamojo iš planinės centralizuotos į rinkos ekonomikos rudimentus, ir besiformuojančios verslininkų vertybių sistemos nebrandumą, ir teisinės sistemos spragas, ir pakankamai didelį visuomenės pakantumą korupcijai, ir dalies žmonių „savęs neidentifikavimą su valstybe“ ir pan. Savo įtaką daro ir nepakankamai kokybiškas šių nusikalstamų veikų tyrimas, nes mes žinome, kad tik greitas ir efektyvus šių nusikaltimų ištyrimas ir kaltininkų nuteisimas yra veiksmingiausia profilaktinė priemonė.

Dabartinis korupcijos reiškinys, žiūrint tiek iš ekonomikos, tiek ir iš baudžiamosios teisės pozicijos, nėra būdingas tik viešajam sektoriui, bet apima ir verslą - privatų sektorį, t. y. kai korupcija pagal konkrečioje veikloje dalyvaujančius subjektus vyksta tarp šių grupių: privatus-privatūs sektoriai, privatus sektorius – vidinė korupcija, viešasis-privatūs sektoriai, kai

piktnaudžiavimas įgaliojimais arba pažeidžiamos elgesio taisyklės vyksta privačiame sektoriuje. Viena vertus, kalbant apie korupciją privačiame sektoriuje galima manyti, kad šalyse, kuriose egzistuoja būtiniausios laisvosios rinkos ekonomikos sąlygos, t. y. kur ūkio subjektai iš esmės gali laisvai spręsti, su kuo ir kaip jie užsiima verslu, reguliavimo bandymai, esant nukrypimams nuo visuotinai priimtų taisyklių, kaip reikia vystyti verslą, kelia klausimą dėl valstybės kišimosi į privataus sektoriaus reikalus. Todėl yra pagrįstų nuomonių, kad privatus sektorius pats turi spręsti savo vidaus problemas, ir papildomai kištis į jų veiklą valstybiniu lygmeniu nereikia. Autorė nepalaiko šios nuomonės, atkreipdama dėmesį į tyrimus/nuomones (plačiau žr. - Transparency International, 2018; Department for international development, 2015, Forgues-Puccio, 2003), kad dažniausiai korupcijos aukos yra vartotojai ir visuomenė, kurių teises ir teisėtus interesus valstybė privalo apginti. Privataus sektoriaus subjektai, užsiimantys korupcija, gali daryti įtaką visai ekonomikos grandinei: iškreipia rinkas, mažina konkurenciją, padidina įmonių sąnaudas; užkerta kelią sąžiningam ir efektyviam privačiam verslui; pablogina produktų ir paslaugų kokybę, didina jų savikainą; lemia, kad privatus sektorius dažnai netenka verslo galimybių (plačiau žr. - Transparency International, 2018; Department for international development, 2015, Forgues-Puccio, 2003). Korupcijos pasekmės: ardoma verslo aplinka - plečiasi „šešėlinės ekonomikos“ sfera, provokuojami kiti finansiniai nusikaltimai, didinama pinigų plovimo rizika ir t. t., kenčia vartotojai, kenčia akcininkai ir įmonių savininkai, mažėja įmonių pajamos, blogėja įmonių reputacija, atbaidomi užsienio investuotojai, formuojama neigiama šalies reputacija (plačiau žr. - Transparency International, 2018; Department for international development, 2015, Forgues-Puccio, 2003).

Tradicškai kova su korupcija apima tris kryptis: teisminis persekiojimas, korupcijos prevencija ir antikorupcinis švietimas. Šio straipsnio **objektas** yra korupcijos prevencijos galimybės, konkrečiau:

— Teisės atitikties valdymo sistemos kaip prevencinė priemonė kovoje su korupcija bei jų įtraukimas į juridinių asmenų bei vadovų civilinės ir baudžiamosios atsakomybės, už netinkamą įmonės priežiūrą ir kontrolę, leidžiančią pasireikšti korupcijai įmonėje, vertinimą.

Gilesnei analizei pasirinkta kontinentinės teisės tradicijos valstybė Vokietija, nes ji buvo viena pirmųjų šalių, kuri dar 1901 metais į savo teisinę sistemą įtraukė korupcijos privačiame sektoriuje kriminalizavimą (Teixeira, 2018) ir kuri pagal „Transparency International“ Korupcijos suvokimo indekso tyrimą 2020 m. turi itin gerus rezultatus, surinkusi 80 balų ji yra 9 vietoje (Teixeira, 2018). Todėl, autorės nuomone, Vokietijos strategija kovoje su korupcija apskritai bei su korupcija privačiame sektoriuje gali būti naudinga Lietuvos įstatymų leidėjams, teisės taikytojams ir moksliniam pasauliui.

Pristatomo straipsnio **tikslas** – parodyti, kad (1) teisės atitikties valdymo sistemos tampa privalomomis elgesio taisyklėmis vis didesniai skaičiui žmonių, sukurdamos naują reguliavimo sferą, standartų rinkinį, papildantį tradicines normatyvines sistemas, tokias kaip įstatyminė teisė, (2) baudžiamosios teisės požiūriu teisės atitikties valdymo sistemos tampa svarbia įmonės nusikaltimų, įskaitant korupciją, prevencijos priemone.

Autorė užsibrėžė šiuos **uždavinius**: (1) Vokietijos pavyzdžiu parodyti, kaip teisės atitikties valdymo sistemos galėtų būti panaudojamos kaip prevencinė priemonė kovoje su korupcija, (2) išanalizuoti Lietuvos teisinį pasiruošimą perimti užsienio šalių praktiką, kuri reikalauja iš įmonių teisės atitikties valdymo sistemų įsteigimą.

Siekdama šio tikslo, autorė naudojo teisinių dokumentų, mokslinės literatūros analizės, alternatyvų, loginės analizės **metodus** bei atskirų šį klausimą reglamentuojančių teisinių normų palyginimo **metodą**.

Autorės nuomone, šiuolaikinė teisė turėtų reaguoti į įvairius kitus mokslo pokyčius ir naujoves ir judėti kartu su jais. Šiame kontekste reikia pabrėžti, kad straipsnis nušviečia problematiką tarpdiscipliniškai, vienijant civilinės ir baudžiamosios teisės ir ekonomikos bei kriminologijos disciplinas. Teisės ir ekonomikos judėjimas yra siejamas su efektyvumo (naudingumo) siekimu, tai pabrėžia jų bendradarbiavimo svarbą (Valančienė, 2012) tiriant įvairias problemas ir pokyčius, kurie yra aktualūs visuomenei.

Korupcijos žalos ir būdų statistika

Kad korupcijos privačiame sektoriuje lygis yra aukštas ir kad korupcijos atvejai įvairesniais būdais paveikia vis daugiau bendrovių nei bet kada anksčiau, patvirtina „PwC“ kompanijos 2020 m. atliktas Pasaulio ekonominių nusikaltimų tyrimas (PWC, 2020) Tyrime per 24 mėnesius buvo apklausta daugiau nei 5 000 respondentų - įmonių 99 teritorijose, apie jų patirtį ekonominių nusikaltimų srityje. Antimonopolija, prekyba viešai neatskleista informacija, mokesčių sukčiavimas, pinigų plovimas, kyšininkavimas ir korupcija pagal šį tyrimą buvo dažniausios problemos, įmonėms sukeliančios tiesioginius nuostolius, kuriuos papildomai dar padidino nemažos sutvarkymo išlaidos ir teisėsaugos baudos. Be to, tyrimas pabrėžia, kad nusikaltimai, įvykdyti įmonės viduje pačių darbuotojų, yra potencialiai daug žalingesni nei iš išorės įvykdytas nusikaltimas. 43% praneštų atvejų, dėl kurių įmonėms kilo nuostoliai virš 100 mln. USD, buvo įvykdyti įmonės darbuotojų. Tyrimas rodo, kad kyšininkavimas ir korupcija (tyrime vartojamos angl. *Bribery and corruption* sąvokos) išlieka didelis iššūkis įmonėms - trečdalis visų respondentų - privačių įmonių teigia, kad jų buvo paprašyta sumokėti kyšį arba jie prarado verslo galimybę konkurento naudai, kuris, jų manymu, sumokėjo kyšį. Pastebima, kad 6 iš 10 organizacijų, dalyvavusių tyrime, neturėjo jokių sistemų, vertinančių riziką, susijusią su korupcija. Beveik pusė visų respondentų nevykdė jokio rizikos vertinimo, o jei ir vykdė, tai tik formaliai. Pusė visų respondentų arba neatlieka, arba atlieka labai formaliai rizikos vertinimą, susijusį su trečiųjų šalių ar partnerių patikrinimu ir stebėseną. Mažiau nei 3 iš 10 apklaustųjų įmonių atlieka ribotą kontrolės sistemų veiklos efektyvumo testavimą, o 12 proc. respondentų neatlieka jokių testavimų.

Remiantis šiuo tyrimu, įmonės, įgyvendinančios specialias teisės atitikties programas, paprastai turi mažiau išlaidų (palyginus su pajamomis) reagavimui, ištaisymui ir baudoms: įmonės, turinčios specialią teisės atitikties programą, turėjo 42 proc. mažiau reagavimo išlaidų ir 17 proc. mažiau ištaisymo išlaidų, nei tos, kurios neturėjo programų; kyšininkavimo ar korupcijos atveju, įmonės, vykdydamos specialią sistemą ar programą, vertinančią riziką, susijusią su kyšininkavimu ir korupcija, turėjo 58 proc. mažiau ištaisymo išlaidų. Tyrimas taip pat pabrėžia, kad reguliavimo institucijos vis daugiau dėmesio skiria teisinių reikalavimų laikymosi programoms. Kai kurios reguliavimo institucijos netgi pradeda prašyti bendrovių pateikti įrodymus, rodančius, kad jų atitikties programos yra veiksmingos (PWC, 2020).

Lietuvai ši tema irgi tampa vis aktualesnė, nes, nepaisant to, kad Lietuva tik maždaug prieš 25 metus įsiliejo į pasaulio ekonomiką, tačiau Pasaulio banko (angl. *World Bank*) duomenimis (A World Bank Group, 2019), šalis jau yra viena iš 20 pirmaujančių pasaulio šalių (2020 m. ataskaitos duomenimis Lietuva užima 11-tą vietą iš 190 šalių), turinčių „labiausiai verslui palankų teisinį reglamentavimą“, tai reiškia, kad privatus sektorius Lietuvoje sparčiai auga – o su juo ir organizacinių vidinių ir tarporganizacinių procesų grandinės. Tokia Lietuvos patirtis galėtų būti pavyzdžiu kitoms valstybėms, siekiančioms įtvirtinti modernią rinkos ekonomiką.

2020 metų Ekonominės laisvės indekso („Economic Freedom Index 2021“) (The Heritage Foundation, 2021) reitingų lentelėje Lietuva užima 15 vietą iš 180 pasaulio šalių.

Tačiau reitingų autoriai pažymėjo, kad tam, kad šalis patektų į ekonomiškai laisvų šalių gretas, Lietuva turėtų daugiau dėmesio skirti teismų nepriklausomybės stiprinimui bei imtis visapusiškos ir ilgalaikės kovos su korupcija kampanijos (pabraukta šio straipsnio autorės, siekiant pabrėžti reitingų autorių pastabos svarbą).

Reikia pažymėti, kad nors Lietuva ir užima labai aukštą ekonomikos laisvės indeksų ir reitingų pozicijas, tačiau kita vertus, remiantis 2020 m. sudaryto Lietuvos korupcijos žemėlapiu duomenimis (LR specialiųjų tyrimų tarnyba, 2020), patys privataus sektoriaus atstovai Lietuvoje korupciją vertina kaip vieną iš kliūčių verslui vystyti (pabraukta šio straipsnio autorės, siekiant pabrėžti reitingų autorių pastabos svarbą). 73 proc. apklaustų įmonių vadovų nurodė, kad korupcija yra didelė kliūtis ar greičiau didelė kliūtis verslui vystyti. Tyrime nediferencijuojama tarp korupcijos privačiame ir viešajame sektoriuje.

Taip pat remiantis „Transparency International“ Korupcijos suvokimo indekso tyrimu (Transparency International, 2020), bendra situacija kovoje su korupcija Lietuvoje yra prasta (tyrime neskiriama tarp korupcijos privačiame ir viešajame sektoriuje). 2020 metais Lietuvai skirta 60 balų iš 100 galimų (tyrime dalyvavo 180 valstybių. KSI įvertiniai rikiuojasi šimto balų skalėje, kur 100 balų žymi labai skaidrią valstybę, 0 – labai korumpuotą. Ekspertai pabrėžia, kad vertinant korupcijos suvokimą konkrečioje šalyje reikia žiūrėti būtent į KSI balus, o ne į valstybių sąrašą užimamą vietą) ir ji yra 35 lentelės vietoje, labai atsilikdama nuo pavyzdžių laikomų Skandinavijos šalių ar net Estijos. Šis korupcijos barometras išliks svarbus Lietuvai, nes 2020 m. naujai suformuota Vyriausybė yra nusprendusi savo sėkmę mažinant korupciją matuoti ir pagal pokyčius KSI. 2015–2025 m. Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programoje (Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo) nurodytas tikslas – 2024 metais pasiekti 70 balų.

Apibendrinant visus anksčiau išvardintus tyrimų duomenis, reitingus ir ataskaitas, darytina išvada, kad yra poreikis ir toliau tirti korupcijos aplinkybes, siekiant sukurti efektyvesnę teisinę reguliavimą bei užtikrinti tinkamas korupcijos prevencijos privačiame sektoriuje priemones.

Viena iš svarbiausių ES valstybių – Vokietija, kuri yra ne tik demokratijos bet ir rinkos ekonomikos etalonas, turi būti mums pavyzdžiu ir kovos su korupcija srityje. Vokietijoje skiriama daug dėmesio teisės atitikties valdymo sistemų ir jų sąsajų su vadovo ir juridinių asmenų atsakomybe, tyrimams ir diskusijoms. Šią temą aktyviai nagrinėja teisininkai K. Filbinger (Filbinger, 2018), O. Hein (Hein, 2015), M. Beckmann (Beckmann, 2014), D. Kaiser (Kaiser, 2017), C. Nave ir T. Tauber (Nave & Tauber, 2007), verslo konsultantų bendrovės: KPMG (KPMG, 2017), Diligent (Hautli, 2019), mokslininkai: G. Wecker ir H. van Laak (Wecker & van Laak, 2009), M. Kort (Kort, 2010), S. Behringer (Behringer, 2011), S. Behringer (Behringer, 2012), J. Gogarn (Gogarn, 2015), C. E. Hauschka (Hauschka, Moosmayer, Lösler, 2016), H. Brettel (Brettel, 2016) ir kt. Lietuvoje ši tema yra mažai nagrinėjama tarp teisininkų (Rapolas, 2020): E. Rapolas diskutuoja apie tai, ar įmonės atsakomybę galima perkelti jos vadovui, tačiau nediskutuojama pareiga implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas, o mokslinių darbų, susijusių su teisės atitikties valdymo sistemomis, kaip korupcijos prevencijos priemonė, surasti nepavyko.

Straipsnyje keliami probleminiai klausimai nebuvo nagrinėjami Lietuvos baudžiamojoje ar dar plačiau – teisinėje - literatūroje ir tebėra beveik nepastebimi, tai ir lemia straipsnio naujumą. Kadangi iki šiol Lietuvoje nebuvo akademiinių diskusijų šiuo klausimu, kai visame pasaulyje šios temos jau pritraukia mokslininkų susidomėjimą, straipsnis gali tapti platesnės mokslinės diskusijos pagrindu, kas savo ruožtu yra aktualu ir naudinga įstatymų leidėjui ir teisę taikantiems subjektams, formuojant baudžiamosios teisės ir proceso politiką, tobulinant teisinę reguliavimą ir praktiką bei formuojant ir vykdant korupcijos privačiame sektoriuje prevencinę

veiklą. Straipsnis yra novatoriško pobūdžio, nes apima globalizacijos procesų, atitikties ir korupcijos apmąstymų derinį.

Teisės atitikties valdymo sistemų (angl. Compliance Management Systems) reglamentavimas ir praktinis naudojimas

Teisės atitikties valdymo sistemos yra viena iš teisinių pažeidimų ir kitas įmonės rizikas užkardančių priemonių, kurias sudaro integruota rašytinių vidinių tvarkų, procesų, atsakomybių, įrankių, funkcijų ir kontrolių visuma. Vadovas, įdiegęs efektyvią teisės atitikties valdymo sistemą, užtikrina, kad vidiniai procesai yra vykdomi pagal nustatytus principus, kad darbuotojai veikia apibrėžtuose rėmuose ir kad rizikos yra pastebimos ir stebimos. Tokia sistema neleidžia įmonei korumpuoti kitų įmonių ar subjektų ir užtikrina, kad išoriniai bandymai korumpuoti įmonę neliks nepastebėti. Praktikoje teisės atitikties valdymo sistemos efektyvumas gal nebūs absoliutus ir negarantuos visiškos apsaugos. Tačiau tokios sistemos neįdiegimas tikrai sudarys sąlygas korupcinei aplinkai. Todėl teisės atitikties valdymo sistemos įvedimas yra ir vadovo bei juridinio asmens atsakomybės klausimas, kuris, autorės nuomone, turėtų būti teisiškai reglamentuotas – tam, kad suteiktų teisinę apsaugą atsakingumą puoselėjantiems vadovams ir kad įteisintų atsakomybę jos vengiantiems vadovams, taip apsaugant savininkų, darbuotojų ir kitų suinteresuotų šalių teises.

Egzistuoja net toks terminas "atitikties gynyba" (angl. *compliance defence*), kuris *inter alia* reiškia juridinių asmenų gynybą nuo baudžiamosios, administracinės ir net civilinės atsakomybės, kai organizacija yra nustačiusi atitikties procedūras, kad užkirstų kelią galimiems pažeidimams organizacijoje. Kitaip tariant, užtikrinant atitiktį daroma prielaida, kad vertinant, ar juridiniam asmeniui už pažeidimą turėtų būti skiriamos baudos ir kokia apimtimi, turi būti atsižvelgiama į organizacijoje nustatytus pažeidimų prevencijos mechanizmus, kurių buvo laikomasi. Pažymėtina, kad argumentai, susiję su organizacijoje galiojančiomis atitikties procedūromis, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti gynybos dalis net ir tuo atveju, jei įtarimai pareikšti fiziniams asmenims, užimantiems vadovaujančias pareigas organizacijoje (Stępniewska, 2014).

Nors dabartinė tendencija rodo vis augančią tokių teisės atitikties valdymo sistemų paplitimą įmonėse, kai įmonių valdymo organai imasi atitinkamų veiksmų, kad nusikaltimų ir nusižengimų, tarp jų ir korupcijos rizika įmonėje būtų sumažinta, diegdami įmonėje antikorupcinę aplinką (pvz., Elgesio kodeksas, Antikorupcinė politika, Dovanų politika, Viešųjų ir privačių interesų derinimo politika ir kt.) ir užtikrindami jos laikymąsi, tačiau teisinis tokių sistemų reglamentavimas ir jo privalumai ar minusai nėra iki galo ištirti. Tokie vidiniai dokumentai ir juose esančios korupcijos prevencijai skirtos nuostatos vis dėlto yra svarbūs ir yra pripažįstami tiek tarptautinėse konvencijose:

— Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją (Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją, Valstybės žinios, 2006-12-14, Nr. 136-5145) 12 straipsnyje 1 dalyje nustatyta, *kad kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, pagal pagrindinius savo nacionalinės teisės principus imasi priemonių užkirsti kelią korupcijai privačiame sektoriuje, sustiprinti apskaitos ir audito standartus privačiame sektoriuje ir prireikus nustato veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias civilines, administracines ar baudžiamąsias sankcijas už tokių priemonių nesilaikymą*“, kur 2 dalyje kaip viena iš priemonių papildomai nurodyta: „*užtikrinti, kad privačios įmonės, atsižvelgiant į jų struktūrą ir dydį, turėtų pakankamą vidaus audito kontrolės mechanizmą, kuris padėtų užkirsti kelią korupcijai ir nustatytų korupcijos atvejus*“.

— Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencijos (Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, Valstybės žinios, 2002-03-01, Nr. 23-853) dėl korupcijos 18 straipsnyje 1 dalyje „Juridinio asmens atsakomybė“ nustatyta, kad kiekviena šalis priima reikiamus teisės aktus ir imasi kitų būtinų priemonių, kad užtikrintų galimybę patraukti atsakomybėn juridinius asmenis už pagal šią konvenciją nustatytus aktyviojo kyšininkavimo, prekybos poveikio ir pinigų plovimo baudžiamuosius nusikaltimus, (...), kur 2 dalyje papildomai nurodyta, išskyrus šio straipsnio 1 dalyje numatytus atvejus, kiekviena šalis imasi reikiamų priemonių, kad užtikrintų galimybę patraukti atsakomybėn juridinį asmenį tada, kai dėl šio straipsnio 1 dalyje nurodyto fizinio asmens priežiūros ar kontrolės trūkumo juridiniam asmeniui pavaldus fizinis asmuo galėjo įvykdyti to juridinio asmens naudai šio straipsnio 1 dalyje minimus baudžiamuosius nusikaltimus (...).

— 1995 m. liepos 26 d. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos (Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, Valstybės žinios, 2004-07-20, Nr. 112-4178), Antrojo protokolo 3 straipsnyje 1 dalyje nustatyta, kad kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad juridiniai asmenys galėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už sukčiavimą, aktyviąją korupciją ir pinigų plovimą (...), kur 2 dalyje papildomai nurodyta, kad be šio straipsnio 1 dalyje jau nustatytų veikų, kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad juridinis asmuo galėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tais atvejais, kai dėl šio straipsnio 1 dalyje nurodyto asmens nepakankamos priežiūros ar kontrolės sukčiavimo arba aktyviosios korupcijos, arba pinigų plovimo veikas to juridinio asmens naudai galėjo padaryti jam pavaldus asmuo (...).

— tiek nacionalinėse, įskaitant ir Lietuvos, rekomendacijose, pvz. Antikorupcijos vadovas verslui, 2016 metais parengtas Specialiųjų tyrimų tarnybos: labai svarbu, kad kiekvienos organizacijos teisės aktuose būtų nustatytos aiškios antikorupcinės nuostatos bei etiško elgesio reikalavimai, su kuriais visi darbuotojai būtų supažindinami pasirašytinai, bei periodiškai būtų organizuojami darbuotojų antikorupciniai mokymai. Lietuvoje tiek viešasis, tiek privatus sektorius turėtų siekti „nulinės tolerancijos korupcijai“ (...) privačiame sektoriuje yra diegiamos įvairios priemonės dėl netolerancijos korupcijai, pavyzdžiui, Antikorupcinės politikos, Dovanų politikos, Interesų konflikto vengimo politikos, Etikos kodeksai, kurie yra sudėtinė verslo organizacijų vidaus tvarkos taisyklių dalis (Specialiųjų tyrimų tarnyba, 2016).

Užsienio praktika rodo, kad yra šalių, kur tiesiogiai per įstatymus ar teismų praktiką yra reikalaujama įsteigti teisės atitikties valdymo sistemas organizacijoje, siekiant minimizuoti su korupcija susijusią riziką ir tuo užtikrinti priežiūros ir kontrolės funkcijas, bei yra numatyta vadovo ir įmonės atsakomybės už tokių sistemų neimplementavimą ar nepakankamą įmonės priežiūrą. Viena iš tokios kovos su korupcija priemonės taikančių šalių pavyzdžių yra JAV, 2002 m. priėmusios Sarbanes-Oxley aktą (Sarbanes–Oxley Act of 2002, Pub.L. 107–204, 116 Stat. 745, enacted July 30, 2002) (angl. US Sarbanes–Oxley Act of 2002), Didžioji Britanija, priėmusi kyšininkavimo įstatymą 2010 m. (Bribery Act 2010, CHAPTER 23) (angl. Bribery Act 2010), kur reglamentuota komercinių organizacijų atsakomybė už netinkamą organizacijos veiklos organizavimą, neužkertančio kelio kyšininkavimui, bei Vokietija, kuri su Siemens byla maždaug nuo 2013 metų (žr. apačioje) pradėjo taikyti vadovų atsakomybę už netinkamą organizacijos veiklos organizavimą, t. y. teisės atitikties valdymo sistemų neimplementavimą įmonėje, neužkertančio kelio teisiniams bei kitiems pažeidimams, teismų praktikoje.

Pastaraisiais metais keli teismai Vokietijoje (Neubürger-Entscheidung“ des LG München I (Urt. v. 10.12.2013 – 5 HK O 1387/10) = BB 2014, 850, obiter dicta des BGH zur Frage der Garantenstellung des Compliance-Officers (BGHSt 54, 44 [49]), obiter dicta des BGH zur Bedeutung eines effizienten Compliance-Managements für die Bemessung von Geldbußen (Urteil vom 17.7. 2009 – 5 StR 394/08, Rn. 117 ff.)) nusprendė, kad veikianti teisės atitikties valdymo sistema gali sušvelninti vadovo ar įmonės atsakomybę. Be to, Vokietijos rinkoje vyrauja bendras supratimas, kad įmonės turi turėti teisės atitikties valdymo sistemas, norint atitikti tam tikras konkurencingumui reikalingas sąlygas ir kriterijus, reikalaujamus iš partnerių (Volk, 2019).

Kadangi Vokietijos ir Lietuvos teisės sistemos priskiriamos romėnų-germanų teisės šeimai, joms abiem taikoma ES ir tarptautinė teisė, dėl to Lietuva ir Vokietija daugeliu aspektų turi panašų ar net analogišką teisinį reguliavimą. Vokietijos ekonomika yra patyrusi praityje keletą rimtų korupcijos skandalų, ir dėl to yra susiformavę stipresnis korupcijos privačiame sektoriuje teisinis reguliavimas bei teismų praktika. Lietuvai būtų naudinga, remiantis Vokietijos praktika, išanalizuoti teisės atitikties valdymo sistemų teisinio reglamentavimo galimybes ir praktinio pritaikymo naudą. Todėl toliau straipsnyje bus detalčiau paaiškinama, kaip toks mechanizmas – teisės atitikties valdymo sistemos - įtvirtintas Vokietijos teisinėje sistemoje ir naudojamas teismų praktikoje.

Teisės atitikties valdymo sistemų taikymas Vokietijoje

Pareiga implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas nėra tiesiogiai įtvirtinta Vokietijos teisės aktuose, tačiau yra bendrai sutariama, kad tokia pareiga netiesiogiai kyla iš šių įstatymų nuostatų:

— 91 str. 2 d. AktG (Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas): Vadovo rizikos valdymo įsipareigojimas įmonei, o kartu ir pareiga įsteigti stebėjimo sistemas: *Vadovas turi imtis tinkamų priemonių, visų pirmiausia, sukurti stebėsenos sistemą, kad pokyčiai, keliantys pavojų nuolatiniam bendrovės egzistavimui, būtų atpažinti ankstyvame etape.*

— 93 str. 1 d., 76 str. 1 d. AktG: Bendroji vadovo pareiga rūpintis įmone: *Vykdamas vidaus ir išorės pareigas, valdyba turi teisėtumo pareigą laikytis įstatymų, vykdydama savo pareigas.*

Vadovas privalo atlyginti įmonei padarytą žalą (pilnai asmeniškai atsakingas įmonei visu savo turto), jei netinkamai vykdo savo pareigas.

— Vokietijos įmonių valdymo kodeksas (Deutsches Corporate Governance Kodex), galiojantis Vokietijos biržoje kotiruojamoms bendrovėms: *Vadovas, vykdydamas bendrovės reikalus, turi elgtis rūpestingai ir vadovautis patikimo vadovo principais.*

— Be to, vadovui, kaip teisėtai įmonei atstovaujančiam organui, gali kilti ir asmeninė baudžiamoji atsakomybė iš 9 str. 1 d. Nr. 1 OwiG ir 130 str. OWiG (Administracinių teisės pažeidimų įstatymas): *Tas kuris, kaip verslo ar įmonės savininkas, tyčia ar dėl neatsargumo nesiima priežiūros priemonių, būtinų tam, kad įmonėje užkirstų kelią įsipareigojimų pažeidimams, kurie taikomi savininkui ir už kurių pažeidimą gresia laisvės atėmimas arba finansinė bauda, elgiasi nerūpestingai, jei padarytas toks pažeidimas, kurį tinkamai prižiūrint galima būtų buvę užkirsti arba apsunkinti kelią.*

130 straipsnis OWiG iš esmės yra vienintelė esminė (plačiaja prasme) baudžiamosios teisės organizacinė norma ir baudžiamosios teisės pagrindas. Norma pateikia verslo priemonių apžvalgą, kad būtų išpildyti įmonės valdymo teisiniai reikalavimai.

Šie straipsniai taikomi tiek privačiam sektoriui, tiek ir atitinkamai valstybės valdomoms įmonėms bei turi teisinę analogiją ar panašų reguliavimą kitose negu AG (AB) formos įmonėse, pvz. GmbH (UAB) ir kitose verslo organizavimo formose

Kaip rodo Vokietijos civilinių ir baudžiamųjų bylų praktika, vis daugėja bylų, kai įmonių valdymo organams buvo svarstoma priteisti kompensuoti padarytą žalą įmonei, nes jie neužtikrino efektyvaus teisės atitikties valdymo sistemos įgyvendinimo, tai sudarė sąlygas korupcijai, pvz. Deutsche Bank/Kirch/Breuer (BGH, Urteil vom 24.01.2006 - XI ZR 384/03), Siemens /Neubürger (OLG München, Az: 7 U 113/14; LG München I, Urteil vom 10. Dezember 2013 – 5HK O 1387/10, 5 HKO 1387/10), VW /Winterkorn (VW /Winterkorn, 2021).

Viena iš pirmųjų ir precedentinių yra Siemens AG byla. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad keliuose Siemens verslo srityse nuo devintojo dešimtmečio buvo kuriama „juodųjų kasų“ sistema. Paslėptos "juodosios kasos" buvo pildomos dideliais kiekiais grynujų pinigų ir prireikus naudojamos kyšiams sumokėti. Šių kasų pildymas grynaisiais buvo atliekamas kelerius metus, paskui jas papildė plati fiktyvių konsultantų sutarčių ir fiktyvių Siemens apmokestinamų sąskaitų sistema. „Pajamos“ iš fiktyvių sutarčių ir sąskaitų patekdavo į "juodąsias kasas" ir leisdavo mokėti kyšį, kad vėliau galima būtų paveikti viešųjų pirkimų procesus.

Siemens AG valdyba nesiėmė jokių reikšmingų pokyčių šiame kontekste. Todėl J. H. Neubürger, už finansus atsakingas valdybos narys, buvo apkaltintas pažeidęs valdybos pareigas neužkertęs kelio neteisėtai įmonės veiklai ir jos darbuotojų elgesiui. Jis neužtikrino, kad įmonėje būtų įdiegta veiksminga teisės atitikties valdymo sistema, kuri būtų faktiškai taikoma ir kontroliuojama. Be to, nepaisant to, kad jam buvo atkreiptas dėmesys į pakartotinius rimtus atitikties taisyklių pažeidimus, jis nesiėmė jokių priemonių arba jų buvo nepakankamai, kad išaiškintų ir iširtų, taip pat ištaisytų pažeidimus bei nubaustų darbuotojus, padariusius pažeidimus. Nors buvo pradėti kai kurie vidaus tyrimai, jų rezultatai liko be pasekmių.

Siemens akcininkų įsitikinimu išankstinis nuoseklus padėties išaiškinimas ir ištaisymas būtų nutraukę „juodųjų kasų" sistemos veiklą daug anksčiau. Dėl tos priežasties iš viso Siemens koncernas sumokėjo apie 2,5 milijardo eurų už baudas, mokestines nepriemokas, vidaus tyrimus ir advokatus.

Miuncheno apygardos teismas nuteisė J. H. Neubürger sumokėti Siemens bendrovei 15 milijonų eurų, pasisakydamas: *Kaip teisėtumo principo įpareigojimo dalis vadovas turi rūpintis tuo, kad įmonės procesai būtų taip organizuoti ir prižiūrimi, kad nebūtų pažeisti įstatymai, pvz., nebūtų siūlomi kyšiai užsienio valstybės pareigūnams arba atitinkamai užsienio valstybės privatiems asmenims. Vadovas atlieka savo pareigas tinkamai tik tada, jei jis įsteigia teisės atitikties valdymo sistemą, orientuotą į žalos prevenciją ir rizikos kontrolę. (...) Teisėtumo principo laikymasis ir atitinkamai veikiančios teisės atitikties valdymo sistemos sukūrimas priklauso bendrai vadovo atsakomybei.* Tai - aiškūs teismo teiginiai apie pareigą implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas.

Kitoje Vokietijos byloje (Urteil v. 09.05.2017 – BGH 1 StR 265/16) Aukščiausiasis Teismas (BGH) dar kartą patvirtino teisės atitikties valdymo sistemų svarbą korupcijos bylose ir su jų nuobaudomis susijusiais klausimais. BGH mano, kad skiriant baudą įmonei/ vadovui, svarbu įvertinti, ar įmonė yra įdiegusi efektyvią vidaus teisės atitikties valdymo sistemą siekiant išvengti teisinių pažeidimų arba bent jau stengiasi tai padaryti iškart po nusikaltimo nustatymo (tokiu atveju bauda būtų sumažinta nežymiai). Po šio BGH sprendimo teisės atitikties valdymo sistemų svarba Vokietijos įmonėse vėl padidėjo. Svarbus aspektas yra, kad teisės atitikties valdymo sistemų vaidmuo čia susijęs ne su konkrečiomis įmonėmis, bet taikomos be

apribojimų ir mažoms ir vidutinėms įmonėms, nepaisant pramonės šakos, teisinės formos, įmonės dydžio - tokių mažų ir vidutinių įmonių Vokietijoje yra didžioji dalis.

Apibendrinant, galima padaryti išvadas, kad (1) teisės atitikties valdymo sistemų svarbą Vokietijoje pripažįsta pačios įmonės, verslo partneriai, reguliavimo įstaigos, teismai (2) teisės atitikties valdymo sistemos Vokietijoje labiau orientuotos į bendrą rizikos ir kontrolės valdymą įmonėje, o teisės pažeidimai, tokie kaip korupcija, yra viena iš sudedamųjų dalių, (3) teismai pripažino teisės atitikties valdymo sistemų svarbą bei naudoja jas vadovo ir juridinių asmenų civilinės ar baudžiamosios atsakomybės vertinimui, (4) tyrimai rodo, kad teisės atitikties valdymo sistemos įmonėje mažina išlaidas susijusias su reagavimu, ištaisymu ir baudomis, esant pažeidimams įmonėje bei padeda užkirsti kelią pažeidimams.

Teisės atitikties valdymo sistemų taikymo galimybės Lietuvoje

Lietuvoje pastebima tendencija, kad teisės atitikties valdymo sistemų implementavimas Lietuvos įmonėse vis populiarėja, bet išlieka labiau savanoriškas žingsnis iš įmonių pusės, negu teisinis reikalavimas. Tokias išvadas galima daryti remiantis Privataus sektoriaus skaidrumo tyrimu, vertinančiu tris pagrindinius kriterijus – įmonės antikorupcines priemones, organizacijos skaidrumą ir finansinių rodiklių atskleidimą, kurį atlieka Transparency International (Transparency International Lietuvos skyrius, 2019). Be to, Lietuvoje vis dar pasitaiko įmonių, kurios nežino, kaip suvaldyti korupciją įmonėje, nežino apie teisės atitikties valdymo sistemas, o jeigu ir turi tokias, tai jos yra labiau formalaus, fragmentiško pobūdžio ar neveikiančios praktikoje. Todėl atsiranda vis daugiau iniciatyvų, tokių kaip Asociacijos „Investors’ Forum“ iniciatyva „Baltoji Banga“ (Iniciatyva - Baltoji Banga) (įkurta privačiam sektoriui 2007 m.), „Skaidrumo Akademija“ („Skaidrumo Akademija“) (įkurta viešajam sektoriui 2020m.), prie kurių jungiasi vis daugiau įmonių ir kitų organizacijų, norinčių artimiau susipažinti su pirmiausia korupcinių rizikų valdymu.

Vis dėlto reikia pabrėžti, kad nors Lietuva per porą dešimtmečių pasiekė stulbinančių rezultatų, perimdama pavienes tendencijas šioje srityje iš užsienio šalių - bet tendencijos gali ir keistis, ir toliau vystytis, o nesant tinkamam teisiniam reguliavimui, jų veiksmingumas gali būti labai ribotas. Savanoriškas teisės atitikties valdymo sistemų įdiegimas pavieniuose sektoriuose ar įmonėse neatstoja teisinio saugumo žalos materializavimosi atveju. Tad valstybės pareiga išlieka įvertinti rizikas, kylančias iš teisinio reguliavimo vakuumo. Valstybė savo ruožtu turi ne tik stebėti teigiamas tendencijas, bet ir aktyviai kurti strategijas, jungiančias įvairaus lygio ir formų poveikio priemones, paskatinimus, bet ir - bausmes.

Nors Lietuvos įstatymai, panašiai kaip Vokietijos, tiesiogiai nereikalauja įsteigti teisės atitikties valdymo sistemas įmonėje, tačiau tokia pareiga galėtų kilti iš BK 20 straipsnio 3 dalies, kuris iš esmės įtvirtina analogišką reguliavimą paminėtiems reguliavimams tarptautinėse sutartyse ir tam pačiam Vokietijos 130 str OWiG - baudžiamosios atsakomybės taikymo juridiniams asmenims sąlygų reguliavimas: *Juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nurodymu ar leidimu arba dėl nepakankamos priežiūros arba kontrolės.*

Taigi baudžiamoji atsakomybė pagal BK 20 straipsnio 2, 3 dalis juridiniam asmeniui gali kilti tuomet, kai juridinio asmens naudai nusikalstamą veiką padaro ne vadovaujančias pareigas einantis asmuo, o darbuotojas ar įgaliotas atstovas, tačiau su sąlyga, kad ta veika padaryta dėl vadovaujančias pareigas einančio asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Teismas, šiuo atveju sprendamas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, turi įvertinti vadovaujančias pareigas einančio asmens nepriežiūros ar kontrolės stokos pobūdį ir įtaką

nusikalstamai veikai padaryti: ar vadovaujančias pareigas einantis asmuo sąmoningai arba netgi piktybiškai nevykdė ar aplaidžiai vykdė jam pavestas priežiūros ir kontrolės funkcijas, ar tos funkcijos buvo vykdytos nepakankamai rūpestingai ir ar tai galėjo sudaryti sąlygas nusikalstamai veikai padaryti ir pan. (Teismų praktikos dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo apžvalga, AB-49-1, Lietuvos Aukščiausias Teismas, 2018 m. lapkričio 8 d.) Taigi, manytina, kad veiksmingos teisės atitikties valdymo sistemos galėtų būti efektyvi įmonės gynybinė priemonė ir apriboti juridiniam asmeniui baudžiamąją atsakomybę, kai jis imasi preventyvių priemonių, bei padidinti atsakomybę, kai jis nesiima preventyvių priemonių. Įmonė, kuri efektyviai (pvz., JAV teisingumo departamento kriminalinis skyrius turi metodiką įmonių teisės atitikties valdymo sistemų vertinimui - U.S. Department of Justice Antitrust Division Evaluation of Corporate Compliance Programs in Criminal Antitrust Investigations, July 2019) implementavo teisės atitikties valdymo sistemas ir jų stebėseną, bet darbuotojas ją apėjo – neturėtų būti traukiama baudžiamojon atsakomybėn. Šiuo atveju nusikalstama veika turėtų būti inkriminuota tik ją padariusiam darbuotojui - fiziniam asmeniui. Tačiau reikia pabrėžti, kad teisės atitikties procedūros negali egzistuoti tik ant popieriaus. Tam, kad teisės atitikties valdymo sistemos atliktų savo funkciją ir būtų pasiekti atitikties tikslai, teisės atitikties valdymo sistemos turi būti veiksmingos, t. y. įtrauktos į organizacijų procesus. Nes teisės atitikties valdymo sistemų veiksmingumas tampa vienu iš esminių išsamaus patikrinimo vertinimo elementų, vykdamas subjekto nustatytus teisinius išsipareigojimus, įskaitant organizacijos veiklos pažeidimų prevenciją. Todėl tinkamai įgyvendinama ir veikianti teisės atitikties valdymo sistema yra teisinės atsakomybės kriterijus (Stępniewska, 2019).

Pareiga valdyti riziką įmonėje bei turėti atitinkamas sistemas galėtų kilti taip pat iš įmonės valdymo organams galiojančios rūpestingumo pareigos. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl įmonės vadovo rūpestingumo pareigos turinio, yra išaiškinęs, kad vadovo rūpestingumo pareiga visų pirma nustato teisėto elgesio reikalavimą, kad paties vadovo elgesys nepažeistų imperatyviųjų teisės normų, be to, vadovas privalo prižiūrėti, kad ir įmonės veikla būtų teisėta – *vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Įmonės vadovas taip pat privalo rūpintis, kad įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų savo veiklos apribojimų. Vadovą ir jo vadovojamą įmonę sieja fiduciariniai santykiai, nuo pat tapimo bendrovės vadovu momento vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016). Taigi, bendroji valdymo organų rūpestingumo pareiga apima ne tik teisėto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006), bet ir sąžiningo bei protingo elgesio reikalavimą (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Teismų praktika 45, 2016 m. lapkričio 23 d.).

Be to, tokia pareiga galėtų kilti iš įmonės valdymo organams CK 2.87 straipsnyje įtvirtintų fiduciarinių pareigų, , t. y. *veiklos principai, kurių valdymo organai turi laikytis organizuodami kasdienę bendrovės veiklą, priimdami ir įgyvendindami įmonės veiklos sprendimus. Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais. CK 2.87 straipsnyje įtvirtinta, kad juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai, būti lojalus, laikytis konfidencialumo, vengti situacijos, kai jo*

asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams (1–6 dalys) ir kt. Šie veiklos principai įpareigoja bendrovės valdymo organus veikti išimtinai bendrovės interesais, t. y. užtikrinti stabilią, efektyvią, konkurencingą jos, kaip rinkos dalyvio, veiklą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad vadovą ir įmonę, kuriai jis vadovauja, sieja rūpestingumo ir fiduciariniai santykiai. Todėl vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai, apdairiai ir veikti išimtinai juridinio asmens interesams. Šių pareigų nevykdymas, pvz. jei vadovas žino apie esamas problemas ar rizikas įmonėje, bet nesiima jokių veiksmų išspręsti jas, ar jų netinkamas vykdymas lemia Civiliniame kodekse įtvirtintą vadovo atsakomybę. Įmonės akcininkai tokioje situacijoje galėtų pareikšti vadovui ieškinį dėl žalos atlyginimo. Tai reiškia, kad įmonei patyrus nuostolių dėl žalos atlyginimo ar baudos sumokėjimo, ši turėtų turėti teisę mokėtiną sumą prisiteisti iš vadovo, jei būtų konstatuota, kad jis veikė netinkamai (Rapolas, 2020).

Tačiau, nepaisant Vokietijos pavyzdžiui analogiško reguliavimo, Lietuvoje analizuojant įmonių valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalgą (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Teismų praktika 45, 2016 m. lapkričio 23 d.), galima rasti bylų, kuriose teismai diskutuoja dėl vadovo atsakomybės ir jo rūpestingumo, lojalumo ir teisėtumo principų pažeidimo, tačiau niekur nėra minima, kad įmonių valdymo organai turi pareigą implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas, kad sumažintų verslo, įskaitant korupcijos, riziką. Be to, nepavyko surasti ir korupcijos bylų, kur juridiniam asmeniui būtų taikomas BK 20 str. 3 d. dėl vadovo netinkamos priežiūros ar kontrolės.

Autorės nuomone, pavyzdžiais, kur teismai galėtų įtraukti teisės atitikties valdymo sistemų ir jų efektyvumo vertinimą, sprendžiant vadovo atsakomybę dėl nepakankamos priežiūros ir kontrolės, dėl kurių atsirado galimybė pažeidimams ir todėl padaryta didelė žala įmonėms, visuomenei, valstybei ir gamtai, galėtų būti 2020m. pradėti tyrimai įmonėms „Ekologistika“ ir „Grigeo Klaipėda“ dėl aplinkos taršos. Šie atvejai indikuoja, kad organizacijų vidinės ar tarporganizacinės procesų grandinės – jeigu jos yra netinkamai sudėliotos ir prižiūrimos – sudaro sąlygas nukrypimams nuo procesų ar teisinių normų, galimai sukeldami žalą ir pačiai įmonei. Reikia palaukti, ką nuspręs teismai šiose bylose, nes kol kas „Grigeo Klaipėda“ atveju įtariamiesiems yra pareikšti įtarimai pagal du Baudžiamojo kodekso (BK) straipsnius – dėl aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimo, dėl ko yra padaryta žala gamtai ir dėl didelio kiekio dokumentų klastojimo (Rumšienė, LRT, 2021), o „Ekologistikos“ atveju galutiniai įtarimai pareikšti septyniems fiziniams ir juridiniams asmenims, tarp jų – „Ekologistikos“ vadovui ir dviem darbuotojams – bei pačiai bendrovei. Visi jie įtariami sistemingu aplinkos apsaugos priežiūros ir naudojimo taisyklių pažeidimu bei apgaulingu apskaitos tvarkymu. Vadovas bei įmonė taip pat įtariami turto sunaikinimu dėl neatsargumo, o vadovas – ir dokumento suklastojimu (Šukšta, LRT, 2020), tačiau, autorės nuomone, ši byla, analogiškai anksčiau minėtiems Vokietijos pavyzdžiams, galėtų tapti teisės atitikties valdymo sistemų teisinio reikalavimo Lietuvos teismų praktikoje pradžia.

Autorės nuomone, tokia, ne tik Vokietijos, bet ir kitų užsienio šalių praktika, galėtų patapti efektyvia korupcijos privačiame sektoriuje (įskaitant ir valstybės valdomas įmones) prevencijos priemone Lietuvoje ir gali būti aktyviai naudojama teismų praktikoje. Skiriamos sankcijos vadovams ir juridiniams asmenims priverstų juos susimąstyti apie asmeninę reputaciją ir galėtų atgrasinti ūkio subjektus nuo ketinimų užsiimti korupcija ar korupcinio pobūdžio nusikaltimais. Taip pat teisės atitikties valdymo sistemos galėtų būti efektyvi vadovo

ir juridinių asmenų gynbos priemonė, leidžianti vadovui ir įmonei įrodyti, kad jie padarė viską, kas įmanoma, kad užkirstų kelią nusikaltimams.

Apibendrinant galima padaryti išvadas, kad (1) teisės atitikties valdymo sistemos Lietuvoje tampa vis aktualesnės, tačiau yra labiau savanoriškas dalykas iš įmonių pusės, (2) Lietuvos teisinė bazė, kuri galėtų būti pritaikyta teisės atitikties valdymo sistemoms įtvirtinti Lietuvoje, yra labiau orientuota į pavienes nusikalstamas veikas, negu į bendrą rizikos valdymą ir kontrolę, (3) teismai kol kas neformuoja praktikos, kur teisės atitikties valdymo sistemos būtų panaudotos vadovo ir juridinio asmens civilinės ar baudžiamosios atsakomybės vertinimui, (4) kol kas nėra iširta Lietuvoje, ar teisės atitikties valdymo sistemos padeda Lietuvos įmonėms mažinti išlaidas, susijusias su pažeidimais.

Išvados

Teisės atitikties valdymo sistemos gali būti veiksminga priemonė, užtikrinanti efektyvų viešojo ir privataus sektoriaus dalyvių darbą, galinti minimizuoti bendras su įmonės veikla, taip pat ir su korupcija, susijusias rizikas bei žalą, galinti padėti atskirti, kam panaikinti ar sušvelninti juridinių asmenų ir jų vadovų civilinę ar baudžiamąją atsakomybę dėl netinkamos įmonės priežiūros ir kontrolės, ir kam ne.

Kai kuriose valstybėse tiesiogiai taikant įstatymus ar teismų praktiką reikalaujama įsteigti teisės atitikties valdymo sistemas organizacijoje, siekiant sumažinti riziką, įskaitant ir su korupcija susijusią riziką, ir tuo užtikrinti priežiūros ir kontrolės funkcijas, bei yra numatyta vadovo atsakomybė už tokių sistemų neimplementavimą ar nepakankamą įmonės priežiūrą. Iš tokios kovos su korupcija priemonės taikančių šalių yra JAV (įstatymas), Didžioji Britanija (įstatymas), Vokietija (teismų praktika).

Vokietijoje yra bendrai sutariama, kad pareiga implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas netiesiogiai kyla iš šių įstatymų nuostatų: 130 str. OWiG (Administracinių teisės pažeidimų įstatymas), 91 str. AktG (Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas), 76 str. 1 d., 93 str. 1 d. AktG, 43 str. GmbHG, Vokietijos įmonių valdymo kodekso. Vokietijos teismai jau formuoja praktiką, kai įmonių valdymo organai yra kaltinami dėl netinkamos įmonės priežiūros ir kontrolės, dėl ko įmonė patyrė žalą. Teismai yra pasisakę, kad vadovas atlieka savo pareigas tinkamai tik tada, jei jis įsteigia teisės atitikties valdymo sistemą, orientuotą į žalos prevenciją ir rizikos valdymą.

Lietuvoje pareiga implementuoti įmonėje teisės atitikties valdymo sistemas, bent hipotetiškai, galėtų kilti iš BK 20 straipsnio 3 dalies ir įmonėms valdymo organams galiojančių rūpestingumo, lojalumo ir teisėtumo principų laikymosi. Tačiau Lietuvos teismų praktikoje kol kas niekur nėra naudojamas toks mechanizmas. Teismai kol kas nėra pasisakę apie įmonių valdymo organų pareigas implementuoti teisės atitikties valdymo sistemas, kad sumažintų verslo, įskaitant korupcijos, rizikas.

Vokietijos praktika gali būti pavyzdys Lietuvos teisės aktų leidėjui dėl įstatymų projektų, susijusių su skaidrumo viešajame ir privačiame sektoriuje nuostatomis, įpareigojančiomis įmones įvesti ir taikyti veiksmingas antikorporucines procedūras, svarstymo.

Literatūra

1. „Neubürger-Entscheidung“ des LG München I (Urt. v. 10.12.2013 – 5 HK O 1387/10) = BB 2014, 850, obiter dicta des BGH zur Frage der Garantenstellung des Compliance-Officers (BGHSt 54, 44 [49]), obiter dicta des BGH zur Bedeutung eines effizienten

-
- Compliance-Managements für die Bemessung von Geldbußen (Urteil vom 17.7. 2009 – 5 StR 394/08, Rn. 117 ff.)
2. „Skaidrumo Akademija“, [žiūrēta 2021-04-22] <[Skaidrumo akademija](#)>
 3. Analysing the impact of corruption on private sector development, Country Case Studies and Analytical Tool, Department for international development, April 2015.
 4. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, Valstybės žinios, 2002-03-01, Nr. 23-853
 5. Beckmann M., Haftung für mangelhafte Compliance-Organisation: Ein Thema auch für GmbH-Geschäftsführer, GmbHR im Blickpunkt, 8/ 2014
 6. Behringer S., Compliance für KMU - Praxisleitfaden für Mittelstand, Erich Schmidt Verlag, 2012
 7. Behringer S., Compliance kompakt - Best Practice im Compliance-Management, 2., durchgesehene und wesentlich erweiterte Auflage, Erich Schmidt Verlag, 2011
 8. BGH, Urteil vom 24.01.2006 - XI ZR 384/03
 9. Brettel H., Thomas S., Compliance und Unternehmensverantwortlichkeit im Kartellrecht, Mohr Siebeck Tübingen, 2016
 10. Bribery Act 2010, CHAPTER 23, [žiūrēta 2021-03-10] <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/section/7>>
 11. Campos Nave J.A., Tauber T., Rödl & Partner, Managementhaftung - Das neue "alte" Damoklesschwert bei der modernen Unternehmensführung- Haftungsvermeidung durch Einführung eines Corporate Compliance-System, 2007
 12. Chêne M., The impact of corruption on growth and inequality, Transparency International, Business integrity, 15 March 2014, [žiūrēta 2021-04-03] <[Business integrity - Our priorities - Transparency.org](#)>;
 13. Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo, TAR, 2015-03-16, Nr. 3856
 14. Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo, Valstybės žinios, 2002-06-07, Nr. 56-2233
 15. Doing Business 2019, A World Bank Group Flagship Report, [žiūrēta 2021-03-12] <documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf>
 16. Evaluation of Corporate Compliance Programs in Criminal Antitrust Investigations, July 2019, [žiūrēta 2021-04-22] <[Evaluation of Corporate Compliance Programs in Criminal Antitrust Investigations \(justice.gov\)](#)>
 17. Filbinger K., Theopark Rechtsanwälte, Vorstandshaftung in der AG - wo beginnt die folgenschwere Pflichtverletzung? 2018
 18. Forgues-Puccio, G.F, Corruption, and the Private Sector: a review of issues, 2013
 19. Gogarn J., Copmliance, Herausgeber: JG BC Projekt & Service GmbH, Herstellung und Verlag: BoD - Books on Demand, Norderstedt, 2015

20. Hauschka E.C., Moosmayer K., Lösler T., Corporate Compliance - Handbuch der Haftungsvermeidung im Unternehmen, C.H. Beck Verlag, 3., überarbeitete und erweiterte Auflage 2016
21. Hautli S., Corporate Governance Unternehmensberatung-Diligent, Compliance-Verstöße: Haftung von Vorstands- und Aufsichtsratsmitgliedern, 2019
22. Hein O., Compliance - Haftungsrisiken der Unternehmensleitung, Sonderbeilage Compliance, EWeRK 2/ 2015
23. Heldman C., Research Report: Causes and consequences of corruption: An overview of empirical results IW-Report, No. 2/2017 Provided in Cooperation with German Economic Institute (IW), Cologne.
24. Iniciatyva „Baltoji Banga“, [žiūrėta 2021-04-22] <[Baltojibanga | Apie Iniciatyvą](#)>
25. Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją, Valstybės žinios, 2006-12-14, Nr. 136-5145
26. Kaiser D., CSM Hasche Sigle, Bußgeldmindernde Wirkung eines Compliance Management-Systems, comply. 4/ 2017
27. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, Valstybės žinios, 2004-07-20, Nr. 112-4178
28. Kort M., Compliance-Pflichten von Vorstandsmitgliedern und Aufsichtsratsmitgliedern, De Gruyter, 2010
29. Korupcijos suvokimo indeksas (ksi), 2020, [žiūrėta 2021-03-12] <[2020 - CPI - Transparency.org](#)>
30. KPMG, Warum es für Compliance nie zu spät ist? Compliance- und Wirtschaftsstrafrecht, September 2017, [žiūrėta 2021-04-20] <[Warum es für Compliance nie zu spät ist - KPMG Law \(kpmg-law.de\)](#)>
31. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Teismų praktika 45, 2016 m. lapkričio 23 d.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. [3K-3-244/2014](#)
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016
37. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2020, tyrimas atliktas LR specialiųjų tyrimų tarnybos užsakymu, [žiūrėta 2021-03-12] <<https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/lietuvos-korupcijos-zemelapis/7437>>

38. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2021-2023 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2021 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. I-42
39. Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo, TAR, 2015-03-16, Nr. 3856
40. OECD (2015) Consequences of Corruption at the Sector level and Implications for Economic growth and Development, OECD Publishing, Paris.
41. OLG München, Az: 7 U 113/14; LG München I, Urteil vom 10. Dezember 2013 – 5HK O 1387/10, 5 HKO 1387/10 –, Quelle: juris
42. Privataus sektoriaus skaidrumas, Transparency International Lietuvos skyrius, 2019, [žiūrėta 2021-04-22] <[Imonių tyrimas – „Transparency International“ Lietuvos skyrius \(skaidrumas.lt\)](#)>
43. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2020, [žiūrėta 2021-04-20] <<https://www.pwc.com/gx/en/services/advisory/forensics/economic-crime-survey.html>>
44. Rapolas E., Ar įmonės atsakomybę galima perkelti jos vadovui? [žiūrėta 2021-04-22] <<https://www.magnussonlaw.com/lt/2020/04/09/nuomone-ar-imones-atsakomybe-galima-perkelti-jos-vadovui/>>
45. Rumšienė R., Smūgis „Grigeo Klaipėda“: dėl skandalingos taršos į Kuršių marias įmonei įteiktas net 48 mln. eurų žalos atlyginimo ieškinys, [žiūrėta 2021-04-22] <[Smūgis „Grigeo Klaipėda“: dėl skandalingos taršos į Kuršių marias įmonei įteiktas net 48 mln. eurų žalos atlyginimo ieškinys - LRT](#)>
46. Sarbanes–Oxley Act of 2002, Pub.L. 107–204, 116 Stat. 745, enacted July 30, 2002
47. Šatienės G.: Korupcijos socialinės ir teisinės apibrėžties įtaka korupcinių veikų tyrimo metodikų koncepcijos pokyčiams, daktaro disertaciją, Mykolo Romerio universitetas, 2009
48. Specialiųjų tyrimų tarnyba. Antikorupcijos vadovas verslui, 2016, [žiūrėta 2021-04-02] <[ANTIKORUPCIJOS VADOVAS VERSLUI \(stt.lt\)](#)>
49. Stępniewska A., Compliance – od narzędzia do kultury, "Co do zasady. Studia i analizy prawne", 2019
50. Stępniewska A., Compliance defence – tendencje światowe a rzeczywistość polska, "Co do zasady. Studia i analizy prawne", 2014
51. Šukšta V., Alytaus gaisro byla perduodama teismui: neįmanoma nustatyti, kodėl įsiplieskė padangos, žala – per 12 mln. Eurų, [žiūrėta 2021-04-22] <[Alytaus gaisro byla perduodama teismui: neįmanoma nustatyti, kodėl įsiplieskė padangos, žala – per 12 mln. eurų - LRT](#)>
52. Sullivan, John D. 2006. Corruption, Economic Development, and Governance: Private Sector Perspectives from Developing Countries. Private Sector Opinion; No. 2. World Bank, Washington, DC. © World Bank
53. Teismų praktikos dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo apžvalga, AB-49-1, Lietuvos Aukščiausias Teismas, 2018 m. lapkričio 8 d.
54. Teixeira A., Das Unrecht der privaten Korruption im geschäftlichen Verkehr, Nomos Verlag, 2018
55. The Heritage Foundation, 2021 index of economic freedom, [žiūrėta 2021-03-12] <<https://www.heritage.org/index/ranking>>
56. Transparency International, Business integrity. 2018 [žiūrėta 2021-04-03] <[Business integrity - Our priorities - Transparency.org](#)>.

57. U.S. Department of Justice Antitrust Division Evaluation of Corporate Compliance Programs in Criminal Antitrust Investigations, July 2019, [žiūrėta 2021-04-22] <<https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download>>
58. Urteil v. 09.05.2017 – BGH 1 StR 265/16
59. Valančienė, D., Teisės paradigmu pažinimo kelias. Teisė Nr. 82, 2012
60. Volk E., Compliance-Management-Systeme als Wettbewerbsvorteil, Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht, Heft 168, Oktober 2019
61. VW /Winterkorn, [žiūrėta 2021-04-22] <[Dieselskandal - VW will Schadenersatz von Winterkorn und Stadler - Wirtschaft - Bild.de](#)>
62. Wecker G., van Laak H., Compliance in der Unternehmerpraxis, Gabler Verlag, 2009

THE LEGAL REGULATION OF COMPLIANCE MANAGEMENT SYSTEMS TO PREVENT CORRUPTION AND THEIR ROLE IN DETERMINING THE CIVIL AND CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSONS AND THEIR MANAGERS

Ilona TAMELĖ

Mykolas Romeris University

Summary

The damage corruption causes to a country's economic development is indisputable and at the same time difficult to define, because it spreads in secret, and only its consequences rise to the surface. Corruption hides within the internal and inter-organisational process chains of public and private sector organisations, which are essential to the functioning of modern societies - if they are not properly structured and supervised. From the perspective of the general interests of the state, it can be argued that corruption threatens its normal functioning. The fight against corruption must be one of the main ambitions of the state in order to ensure public security. To this end, Lithuania has adopted certain laws and programmes, such as The National Anti-Corruption Programme of the Republic of Lithuania for 2015-2025, however, their realisation requires them "to launch a comprehensive and sustained anti-corruption campaign", as stated by the compilers of the 2020 Index of Economic Freedom. Consequently, the author of the article puts forward a hypothesis that one of the effective measures in the fight against corruption lies in the legalisation of the responsibility of managers of public and private organisations, as part (singular; part) of a chain of societal processes, for managing the organisation's risks, including corruption risks.

Legal compliance management systems can be an effective tool to ensure that public and private sector actors work effectively.

The aim of this article is to show that, firstly, legal compliance management systems are becoming binding rules of conduct for an increasing number of people, creating a new regulatory sphere, a set of standards complementary to traditional normative frameworks such as statutory law, and, secondly, from a criminal law point of view, legal compliance management systems are becoming important tools for the prevention of corporate crime, including corruption, and can help to distinguish between those who should be exempted from and who should not be exempted from, the civil or criminal responsibility of the corporate entity and its management for the failure to properly supervise and monitor it.

In order to achieve this objective, an analysis of legal documents and scientific literature has been carried out, as well as the use of the methods of alternatives and logical analysis, and a comparison of the individual legal norms regulating this issue.

The article presents the German practice of applying preventive measures to ensure the efficient work of public and private sector actors: the legal requirement to implement legal compliance management systems in the company in order to minimise corruption risks and the resulting liability of legal entities and their managers for inadequate oversight, and discusses the issue of the existence of a similar legal possibility to develop such practice in Lithuania. In addition, in (no "the") light of the German and international experience, it is suggested that the Lithuanian legislator should consider the possibility of draft laws relating to transparency in the public and private sector requiring, directly through legislation or case law, the establishment of legal compliance management systems within an organisation to mitigate risks, including corruption-related risks, and thus to provide for

oversight and control functions, and to provide for the liability of the manager for the failure to implement or to provide adequate supervision of the company.

In the author's view, modern law should respond to and move with various other scientific developments and innovations. In this context, it should be stressed that the article addresses the issue in an interdisciplinary manner, bringing together the disciplines of civil and criminal law, economics and criminology. The law and economics movement is associated with the pursuit of utility efficiency, which underlines the importance of their cooperation in the study of various problems and developments of relevance to society.

Keywords: *corruption, prevention of corruption, legal compliance management systems, legal regulation, liability of managers and legal persons.*